

AHLAKİ YARGI TESTİ KULLANILARAK YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF POSTGRADUATE STUDIES USING MORAL JUDGMENT TEST IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Arş. Gör. Elif SOBİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din bilimleri Anabilim Dalı, Samsun/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1038>

Reference : Sobi, E. (2018). "Ahlaki Yargı Testi Kullanılarak Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması", International Social Sciences Studies Journal, 4(26): 5745-5752

ÖZ

Zihin temelli ahlak gelişim kuramlarında, ahlaki yargıyı ölçmek için kullanılan en yaygın iki test James R. Rest tarafından geliştirilen DIT (Defining Issues Test) ve George Lind tarafından geliştirilen MUT (Moralisches Urteil Test) testidir. Bu testler kullanılarak dünya çapında çokça araştırma yapılmış; ülkemizde de yüksek lisans ve doktora seviyesinde çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Bu araştırmalarda cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, yaşanılan çevre, anne-baba eğitim durumu gibi kriterler bağımsız değişken olarak kullanılmış ve bu değişkenlerin ahlaki yargı ile ilişkisi incelenmiştir. Biz de çalışmamızda ülkemizde DIT ve MUT ölçeği kullanılarak yapılan 12 lisansüstü tez çalışmasının bulgularından hareketle, söz konusu değişkenlerden hangisinin ahlaki yargı üzerinde etkisinin daha fazla olduğunu tespit etmek amacındayız.

Araştırma, amacın, önemin, sınırlılıkların ve yöntemin açıklandığı giriş bölümü; ahlaki yargı ve ahlaki gelişim kavramlarının ele alındığı ve incelenecek olan lisansüstü çalışmaların tanıtıldığı kavramsal çerçeve bölümü; bu çalışmaların bağımsız değişkenlerinin ahlaki yargı ile ilişkisinin incelendiği bulgular ve yorum bölümü olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. En son kısımda ise araştırma bulgularının özetlendiği ve bir takım önerilere yer verildiği sonuç ve öneriler bölümü bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki Yargı, Değerlerin Belirlenmesi Testi, Ahlaki Yargı Yeteneği Testi.

ABSTRACT

In the mind-based moral development theories, the two most common tests used to measure moral judgment are DIT (Defining Issues Test) developed by James Rest and MUT (Moralisches Urteil Test) developed by George Lind. A lot of research has been done around the world using these tests; in our country, it has been used in various studies at master and doctorate level. In these studies, criteria such as gender, age, socio-economic status, living environment, education of parents were used as independent variables and the relationship between these variables and moral judgment is examined. In this study, we aimed to determine which of these variables has more effect on moral judgment based on the findings of 12 postgraduate thesis studies conducted in Turkey using DIT and MUT scale.

The research consists of an introductory section where the purpose, importance, limitations and method are explained; the conceptual framework section where the concepts are discussed and the postgraduate studies which to be examined are introduced; findings and commentary section where the relationship between moral judgment and the independent variables of these studies. In the last part, there is a section of conclusions and recommendations where the research findings are summarized and some suggestions are given.

Key Words: Moral Judgment, Defining Issues Test, Moral Judgment Test.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireyin yaşadığı toplumun kültürel ve dini özelliklerine bağlı olarak ahlaki değerleri oluşturması ve geliştirmesi beklenir. İnsanı diğer canlılardan ayırt eden başlıca özellikleri düşünmesi, yargılaması, düşündüğünü dili ile belirtebilmesi, değişik duygular yaşaması, belirli ahlaki değerleri, kuralları olması ve ilişkilerini bu değer ya da kurallara göre yönlendirmesidir. Temel olarak ahlaki değerlerimiz içinde bulunduğumuz toplumun kültürel kurallarının yanı sıra aile içi ilişki ve iletişimlerdeki ödüllendirmeler, yaptırımlar ve anne babamız ile yaptığımız özdeşimlerle belirlenir. Ahlaki değerlerin oluşmasında yargılama yetisi önemli bir yer tutar. Ahlaki yargı yeteneği ise birçok değişkene bağlı olarak oluşur. Cinsiyet, yaş, okul türü, çevre, aile gibi özellikler ahlaki yargı yeteneğini etkileyen ve hatta belirleyen değişkenlerdir.

Bu çalışmada ahlaki yargı düzeylerini ve ahlaki yargının farklı bir takım özelliklerle ilişkisini tespit etmek üzere, ahlaki yargı yeteneğinin ölçülmesinde James Rest tarafından geliştirilen Defining Issues Test (DIT) veya Georg Lind tarafından geliştirilen Moralisches-Urteil-Test (MUT) ölçeklerini kullanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bulgularını, aynı çalışmaların bağımsız değişkenleri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır.

1. 2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına dayalı olarak ahlaki yargı ile yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bulgularını değerlendirmek amacıyla yapılan bu araştırma bireyin sahip olduğu ahlaki yargı yeteneğini ölçen "DIT" ve "MUT" testlerini kullanan 12 yüksek lisans ve doktora tezi ile sınırlandırılmıştır. Yine araştırmanın verileri, ilgili tezlerin bulguları ile sınırlandırılmıştır.

1. 3. Araştırmanın Yöntemi

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına dayalı olarak ahlaki yargı ile yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bulgularını konu alan bu çalışmada öncelikle "YÖK Tez" sayfasından çalışmamız ile ilgili olarak "DIT" ve "MUT" testleri ile yapılmış tezler tespit edilmiştir. Söz konusu bu 12 tez tespit edildikten sonra cinsiyet, yaş, okul türü, çevre gibi bağımsız değişkenler açısından bulguları incelenerek karşılaştırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ahlaki Yargı ve Ahlaki Gelişim

Ahlak kavramı, kelime olarak huy, mizaç, karakter ve alışkanlık anlamına gelirken, kavram olarak akıl ve irade sahibi bireyin başkasının müdahalesine gerek kalmadan özgür iradesiyle yapmış olduğu davranışlardır (Çağlayan, 2013). Yine ahlak insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür ifade etmektedir (Çağırıcı, 2003). Her ne kadar bu tanımlamalar, ahlaki bireysel açıdan ele alsa da ahlak, insanın sosyal bir varlık olması hasebiyle toplum için de önemlidir. Çünkü toplumdaki bireyler arası ilişkileri düzenleyen ahlaki normlardır.

Ahlak, bir davranış düzenidir. Dolayısıyla genel olarak bu düzenin "iyi" ve "kötü"sünden bahsetmek mümkün olduğu gibi, bir insanın verdiği kararlar ve eylemleri noktasında da "iyi" ve "kötü" sıfatlarını kullanmak mümkündür. Bu "iyi" ve "kötü" tasnifini yapmak; iyi olanı tavsiye edip kötü olandan uzaklaştırmak bütün dinlerin ve bütün toplumların bir kuralı haline gelmiştir. Bu hususta toplumlar ve dinler arasında bir takım farklılıklar bulunmakla birlikte, çoğu kurallar ortaktır. Mesela, yalan konuşmak tüm din ve toplumlar tarafından olumsuz değerlendirilirken, doğru söylemek herkes tarafından olumlu değerlendirilir (Görgün, 2010)

Ahlak teorik ve pratik olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Teorik boyutu, ahlakın konusunu, metodunu, psikolojik koşullarını inceler ve insan hayatının amacını araştırırken; pratik boyut ise, ahlaki anlamda insanın görevlerini, yani düşünülen ve istenen durumun davranış ile sergilenmiş şeklini inceler (Çağlayan, 2013).

İslam dininde ahlak ise, insanın özgür iradesiyle, niyete bağlı ve sürekli ortaya koyduğu değer içerikli eylem, tutum ve davranışlardır. İslam'a göre Allah, insanı ahlaki doğruyu görebilecek nitelikte yarattığı için ahlaki görevlik ve bilinmezlikten söz etmek mümkün değildir. Diğer taraftan zaten ahlak dinin ayrılmaz bir parçası olup, tamamen dine dayalıdır ve insanların sorumlu tutuldukları ahlaki emir ve prensipler Kur'an ve Sünnet'te de genel olarak açıklanmıştır.

İslam, ahlaki değerleri olumlu-olumsuz olarak ikiye ayırır. Dolayısıyla insan eylemlerinde cebriyecilik ve iradecilik arasında orta yerde bulunarak ve kısmen fiilerine hakim olarak bu olumlu-olumsuz ayrımını yapmak ile yükümlüdür (Aydın, 2007). Bireysel sorumluluğa önem veren İslam, büluğ çağına ermekle birlikte bu yükümlülüğü bireye verir (Köylü, 2010).

İslam'ın ahlak ile ilgili olan boyutuna baktığımızda üç alan karşımıza çıkar: Bireysel ahlak alanı, toplumsal ahlak alanı ve küresel ahlak alanı. İslami ahlakın bireysel anlamda insanlara doğruluk, hoşgörü, sabır, ahde vefa, iyimserlik gibi öğütlediği ilkeleri yanında, toplum hayatı için önemli olabilecek şekilde iyi bir aile hayatı ve insanlar arası eşitlik gibi ilkeleri de vardır. Küresel bağlamda ahlaka bakıldığında ise İslam'ın sosyo-ekonomik adalet, dünya barışı ve cihat gibi ilkeler üzerinde durduğu görülür (Köylü, 2010)

Ahlak, şekil ve muhteva olmak üzere iki boyuta sahiptir. Muhteva şekiller ile somut hale gelirken, ahlakta meydana gelebilecek değişim de yalnızca bu somut durumu ifade eden şekilde meydana gelir. Yani muhteva değişmeden kalır, ancak şekil değişir. Örneğin, "büyüklerle karşı saygılı olmak" ahlaki değer olup, değişmezken bu saygının gösteriliş şekli değişebilir (Güngör, 1995)

İşte ahlakın şekil boyutunu oluşturan insanların eylemlerine ölçeklik eden ahlaki değerler, "niçin yapmalı" sorusunun cevabı olarak düşünülebilirler (Soykan, 2007). Yani ahlaki değerler "iyi" veya "kötü" nitelendirilen davranışlar ile ilgili değerlerdir (Uysal, 2014). Buna göre "iyi" olan değerler olumlu, "kötü" olan değerler olumsuz olarak nitelendirilirler (Kılıç,2007).

Ahlak belli bir dönemde belli bir toplumun bireysel ve toplumsal davranışlarını düzenleyen, değerlendiren ve yönlendiren ilkeler ve değerler sistematiğidir. Ahlaki gelişim ise, bireyin bu sistematiği içinde yaşadığı topluma uyum sağlayacak şekilde kendini geliştirme sürecidir (Yıldız, 2012). Ahlaki gelişim bireyin ruhsal, zihinsel, sosyal, kişilik ve dini gelişimi ile ilişkili olup, bu gelişim alanlarıyla paralel bir seyir izler.

Psikanalitik yaklaşımının öncüsü Freud, kişilik ve ahlaki gelişimini id-ego-süperego sistemleri bağlamında inceler. Ona göre ahlaki gelişim psikoseksüel gelişim evrelerinden 3-6 yaş arasına rastlayan, Fallik döneme denk düşer ve kişi ana hatlarıyla ahlaki gelişimini, kişiliğin oluştuğu ilk beş yıl içinde şekillendirir (Yıldız, 2012). Freud'un kuramında kişiliğin ahlaki yönünü süperego temsil eder. Süperegonun gelişmişlik düzeyi, kişinin ahlaklılığının ölçüsüdür (Kaya, 1997).

Sosyal öğrenme yaklaşımına göre ahlaki gelişime baktığımızda, kuramcıların ahlaki gelişimi ani bir değişim olarak değil, sürekli fakat derece derece bir olgunlaşma olarak değerlendirdiklerini görmekteyiz (Yıldız, 2012). Bu kurama göre ahlaki gelişim, çocuğun sorumluluk sahibi yetişkin davranışlarını taklit etmesiyle veya model almasıyla ortaya çıkar. Toplum tarafından kabul gören davranışlar içselleştirilirken, kabul edilmeyenler terkedilir (Clouse, 2000).

Ahlaki gelişim özellikleri iki kuram üzerinden açıklanabilir. İlki Piaget'in kuramıdır. O, ahlaki gelişimi genel olarak iki döneme ayırmıştır. Bağımlı ahlak olarak adlandırılan ilk dönem 4-8 yaş arasını kapsar. Bu dönemde bireyde itaat duygusu hakimdir. Çocuk, yetişkinlerin koyduğu kuralları sorgulamaksızın kabul eder ve davranışları fiziksel sonuçlarına göre değerlendirir (Turan, 2010). İkinci dönem ise bağımsız veya özerk dönemdir. Sekiz yaş ve sonrası kapsar. Bu dönemde çocuk yetişkin otoritesinden ayrılır ve akranlarına saygı göstermeye başlar. Kurallar herkes tarafından kabul edildiği takdirde kabul edilir ve ceza kavramı niyete göre değerlendirilir (Köylü, 2003).

Zihinsel gelişim yaklaşımına göre geliştirilmiş bir diğer kuram Kohlberg'e aittir. Kohlberg ahlaki gelişimi her biri iki basmaktan oluşan üç aşamada açıklar. Bunlar:

- ✓ Gelenek öncesi dönem
- ✓ Geleneksel düzey
- ✓ Gelenek sonrası düzey

Gelenek öncesi düzey herhangi bir ahlaki ölçütün bulunmadığı benmerkezci evredir (Kasapoğlu, 2006). Bu dönemde çocuk otoriteye körü körüne bağlıdır. Ahlakın temeli, dış kontrol veya ceza ve ödüle bağlıdır (Kaya, 1997). Bu düzey itaat ve ceza ile saf çıkarıcı eğilim şeklinde iki basamağa ayrılır. İlk basamakta davranışlar niyetlere göre değil, maddi sonuçlara göre değerlendirilirken, ikinci basamakta yapılan her davranışın bir çıkar karşılığında yapıldığı görülür.

Kohlberg'in kuramının ikinci aşaması ise 10-15 yaşları arasını kapsayan geleneksel düzeydir. Bu dönemde birey, içinde bulunduğu aile, okul toplum gibi sistemlerin gereksinim ve beklentilerini dikkate alarak sosyal onay almaya önem verir.

Bu aşama da iyi çocuk eğilimi ve yasa ve düzen eğilimi olarak iki basamakta incelenir. İyi çocuk eğilimi basamağında birey takdir göreceği davranışlar doğrultusunda hareket eder. Yasa ve düzen eğilimi basamağı ise, genellikle 15-18 yaş arası bireylerin bulunduğu basamaktır. Bu dönemde birey kurallara sadece kural olduğu için uyar. Sorumluluk almaya ve onurlu davranmaya önem verir. İnsanların barış içinde yaşamalarına yardımcı olur ve kişisel ahlaktan çok toplumsal düzeni korur.

Kohlberg'in kuramının son aşaması ise gelenek ötesi düzeydir. Bu düzey 20 yaş ve üzerinde görülür. Sosyal anlaşmalara ve yasalara uyma eğilimi ve evrensel ahlak eğilimi diye iki basamağı vardır. Bu evrede toplumsal düzenden ziyade evrensel insani değerlere önem verilir. Ahlak kuralları ve değer yargıları kabul edilmekle birlikte değişebilirliği ve düzeltilebilirliği açısından tartışılır.

2.2. İncenecek Olan Tezler Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmamızda inceleyeceğimiz çalışmalardan ilki KAYA tarafından 1993 yılında yapılan “Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları” adlı çalışmadır (Kaya, 1993). Bu çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi örnekleminde yapılmış, ahlaki yargı yeteneğini belirlemek için “DIT” testi kullanılmıştır. Yine çalışmada ahlaki yargı fakülte, sınıf, cinsiyet, yaş, mezun olunan okul türü gibi bağımsız değişkenler açısından değerlendirilmiştir.

Bir diğer çalışma, GÜLER tarafından 2006 yılında yapılan “Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi Dersinin Çocuğunun Ahlak Gelişimine Etkisi” isimli çalışmadır (Güler, 2006). Ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada da ahlaki yargı yeteneği “DIT” testi ile tespit edilmiştir. Cinsiyet, spor yapma, uğraşılan spor türü gibi değişkenler bu çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturmuş ve öğrencilerin ahlaki yargıları bu değişkenler çerçevesinde açıklanmıştır.

ÇIRAK tarafından İnönü Üniversitesi örnekleminde “DIT” testi kullanılarak yapılan “Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması” adlı tez araştırmamızda incelediğimiz bir diğer çalışmadır (Çırak, 2006). Bu çalışma cinsiyet, yaş, fakülte, sınıf, anne-baba eğitim düzeyi, mezun olunan lise gibi bağımsız değişkenlerin ahlaki yargıya etkilerini araştırmakla birlikte daha ziyade ahlaki yargı ve kendini gerçekleştirme düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

SAKİN tarafından yapılan “Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleki Etik Davranışlar Hakkındaki Görüşleri ile Ahlaki Yargı Düzeyleri ve Öğretmenlik Tutumlarının İncelenmesi” başlıklı tezde yaş, medeni durum, anne-baba eğitim durumu, görev yapılan okul, sahip oldukları çocuk sayısı ve mesleki kıdemleri gibi bağımsız değişkenlerin ahlaki yargı ile ilişkisi açıklanmıştır (Sakin, 2007). Ahlaki yargı yeteneği “MUT” testi ile tespit edilmiştir.

ÇİFTÇİ tarafından 2008 yılında yapılan “Disiplin Cezası Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri, Bilişsel Çarpıtmaları ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması” incelenen bir diğer çalışmadır (Çiftçi, 2008). Ahlaki yargı yeteneği, cinsiyet, ailesinde dayanın olup olmaması, ailesinde zararlı madde kullanma alışkanlığının olup olmaması, doğum sırası, sınıf düzeyi, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, hayatın çoğunun geçtiği yerleşim yeri ve ailenin gelir durumu gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Ahlaki yargı yeteneğinin belirlenmesinde “MUT” testi kullanılmıştır.

SEYDOOĞULLARI tarafından yapılan araştırma ise “Demokratik ve Otoriter Ana Baba Tutumlarının Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi” başlıktır (Seydooğulları, 2008). “MUT” testi ile yapılan bu çalışmada cinsiyete, lise türüne, annenin ve babanın eğitim durumuna ve öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre ahlaki yargı yetenekleri araştırılmıştır. Yine öğrencilerin ahlaki yargı yeteneğinin demokratik ve otoriter anne ile demokratik ve otoriter baba tutumlarına göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

GÜLTEKİN'in “Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Üniversite Eğitiminin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi” adlı çalışmasında ise, konumuz ile ilgili diğer bir çalışmadır (Gültekin, 2008). Bu çalışmada psikoloji, psikolojik danışma ve rehberlik, sosyal hizmetler bölümlerinde eğitim görmekte olan üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı yetenekleri, cinsiyet, bölüm, sınıf, yaş, yaşamın çoğunun geçirildiği yer, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir. Ahlaki yargı yeteneği “MUT” testi ile tespit edilmiştir.

ŞAFAK tarafından 2008 yılında yapılan “İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenler ve Yöneticilerin Bilişsel Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Çok Boyutlu Olarak İncelenmesi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)” yüksek lisans tez çalışmasında “MUT” testi kullanılarak cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sahibi olup-

olmama durumu, eş çalışma durumu ve şekli, eğitim düzeyi, mezun olunan okul türü, görev konumları, öğretmenlik mesleği kıdemi gibi değişkenler açısından ahlaki yargı yeteneği değerlendirilmiştir (Şafak, 2008).

Diğer bir çalışma GÖLCÜK tarafından 2010 yılında yapılan “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Düzeyi ile Ahlaki Gelişim Arasındaki İlişkiler” başlıklı tezdır (Gölcük, 2010). Bu çalışma İzmir örnekleminde yapılmış ve cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, anne ve babanın mesleği, anne ve babanın ilgi düzeyi, anne ve babanın öğrenim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi gibi değişkenlerin ahlaki yargıya etkisi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi düzeyinin ahlaki yargıya etkisi ile ilgili bulgulara yer vermiştir. Ahlaki yargıyı ölçmek için “DIT” testi kullanılmıştır.

KANGAL tarafından “Normal ve Üstün Yetenekli Çocukların Ahlaki Yargılarının Karşılaştırılması ve Yaratıcı Drama Programının Ahlaki Yargılarına Etkisi” adlı çalışmada Ankara evreninde belirlenen örneklem grubu ile 6. ve 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve yetenek düzeyi bağımsız değişken olarak kullanılarak ahlaki yargıları incelenmiştir (Kangal, 2010). Bunun yanı sıra deney ve kontrol grubu oluşturulmuş ve drama programı uygulanarak bu programın ahlaki yargı gelişimine etkisi araştırılmıştır. Ahlaki yargıyı ölçmek için “DIT” testi kullanılmıştır.

İZ tarafından 2011 yılında yapılan “Kohlberg’in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi” başlıklı tez de Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Bölümünde okuyan öğrenciler örneklem olarak kabul edilmiştir (İz, 2011). Yaş, sınıf, mezun olunan lise, yaşanılan çevre, anne-baba eğitim durumu, anne- baba mesleği gibi değişkenler açısından hemşirelik öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri incelenmiştir. Ahlaki yargıyı ölçmek için “DIT” testi kullanılmıştır.

Bir diğer çalışma da GÜMÜŞ tarafından yapılan “Kohlberg’in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi” adlı çalışmadır (Gümüş, 2015). 2015 yılında Erzurum evreninde seçilen örneklem grubu ile yapılan bu çalışmada cinsiyet, yaş, sınıf, anne-baba eğitim durumu, ailedeki kişi sayısı, gelir düzeyi gibi değişkenler bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerin “DIT” testi ile belirlenen ahlaki yargı yeteneği ile ilişkisi incelenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde incelenecek olan 12 doktora ve yüksek lisans tezinin ahlaki yargının cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, okul türü, yaşanılan çevre, anne-baba eğitim, gelir düzeyi gibi bağımsız değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediği incelenecektir. Söz konusu tezlerde ahlaki yargı kavramı tezin konusuna göre farklı bağımsız değişkenlerle de karşılaştırılmıştır. Ancak biz tüm tezlerde ortak olması hasebiyle, bu değişkenlerle ahlaki yargı yeteneği ilişkisine yer vermeyip, yalnızca yukarıda zikredilen değişkenler ile bağlantısını ile alacağız.

3.1. Cinsiyet ve Ahlaki Yargı

Cinsiyet ve ahlaki yargı arasındaki ilişkiye bakıldığında, incelenen tezlerde büyük oranda anlamlı bir farklılık görülmediği tespit edilmiştir. Yalnızca Kaya ve Çırak tarafından yapılan çalışmalarda kız öğrencilerin ahlaki yargı gelişimlerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kaya, 1993). Demirhan ve İz ise ahlaki yargı kavramının cinsiyet ile ilişkisine tek cinsiyet üzerinde araştırma yaptıklarından dolayı değinmemişlerdir. Bunun dışında yapılan araştırmalarda ahlaki yargı ve cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Bkz. Güler, 2006; Sakin, 2007; Şafak, 2008; Gültekin, 2008; Seydooğulları, 2008; Çiftçi, 2008; Kangal, 2010; Gölcük, 2010; Gümüş, 2015).

3.2. Yaş ve Ahlaki Yargı

Yaş ve ahlaki yargı arasındaki ilişkiye bakıldığında, incelenen tezlerin hiçbirinde bu ikisi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Kaya, 1993; Sakin, 2007; Çırak, 2006; Şafak, 2008; Gültekin, 2008; İz, 2011; Gümüş, 2015). Ancak daha önce de genel bilgilerini verdiğimiz bu çalışmalar genellikle bir okul seviyesi gibi kısa bir yaş dönemini kapsadığı için bu şekilde bir fark oluşmamış olabilir. Nitekim İz tarafından yapılan çalışmada da yaş ve ahlaki yargı arasındaki farklılığın olmaması araştırmanın yapıldığı yaş aralığının dar olması ile açıklanmıştır (Kaya, 1993). Araştırmaların bazılarında ise muhtemelen bu yaş aralığının dar olması sebebiyle yaş bağımsız bir değişken olarak incelenmemiştir.

3.3. Sınıf Düzeyi ve Ahlaki Yargı

İncelenen araştırmalardan öğrenciler üzerine yapılmış olanlara bakıldığında genel olarak sınıf düzeyi ve ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (Sakin, 2007; Çırak, 2006; Gültekin,

2008; Çiftçi, 2008; Kangal, 2010; Gümüş, 2015). Yalnızca İz ve Kaya tarafından yapılan araştırmanın bulgularının, eğitim düzeyi arttıkça ahlaki yargı yeteneğinin de arttığı yönünde olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencileri üzerine yapılmış olan bu iki çalışmada da üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek ahlaki yargı yeteneğine sahip olduğu belirlenmiştir (Kaya, 1993; İz, 2011).

3.4. Anne Eğitim Durumu ve Ahlaki Yargı

Anne eğitim durumunun ahlaki yargı gelişimde etkili olup olmadığına baktığımızda, incelenen çalışmaların önemli bir kısmında anne eğitim durumunun ahlaki yargı için önemli olmadığı görülmüştür (Kaya, 1993; Sakin, 2007; Gültekin, 2008; Seydooğulları, 2008; Çiftçi, 2008; Gölcük, 2010; Gümüş, 2015; İz, 2011). Yalnızca Kangal ve Çırak tarafından yapılan çalışmalarda annenin eğitim durumu ahlaki yargı gelişimi için bağımsız bir değişken olarak tespit edilmiştir (Kangal, 2010; Çırak, 2006). Çırak'ın yaptığı çalışmada annesi okuryazar, ilkokul veya ortaokul mezunu olan öğrencilerin ahlaki yargı puanları diğerlerine oranla daha yüksek çıkarken (Çırak 2006), Kangal'ın üstün yetenekli çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukları karşılaştırdığı çalışmasında normal gelişim gösteren çocukların lise ve üzeri anneye sahip çocukların ahlaki yargı puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Kangal, 2010).

3.5. Baba Eğitim Durumu ve Ahlaki Yargı

Baba eğitim düzeyi ile ahlaki yargı yeteneği arasında ilişkiyi incelemek amacıyla baba eğitim düzeyini bağımsız değişken olarak alan çalışmalara baktığımızda yedi tanesinde bu değişkenin önemsiz olduğu tespit edilmiştir (Kaya, 1993; Seydooğulları, 2008; Çiftçi, 2008; Kangal, 2010; Çırak, 2006; Gölcük, 2010; Gümüş, 2015). Geriye kalan üç çalışmada ise babanın eğitim düzeyi ahlaki yargı yeteneği açısından önemli bulunmuştur. Ancak burada iki farklı sonuç göze çarpar. Gültekin ve Sakin tarafından yapılan çalışmada babanın eğitim durumu yükseldikçe çocuğun ahlaki yargı yeteneği de artmaktadır (Sakin, 2007; Gültekin, 2008). İz'in çalışmasında ise çocuğunun ahlaki yeteneği en yüksek olanların okur-yazar olmayan babalar olduğu görülmüştür (İz, 2011). Bunun sonucu olarak da İz'in çalışmasında babanın eğitim durumu düştükçe ahlaki yargı artmaktadır.

3.6. Sosyo-Ekonomik Düzey ve Ahlaki Yargı

Ahlaki yargı yeteneği ile ilişkili olabilecek bir diğer değişken de sosyo-ekonomik düzeydir. Bu bağlamda araştırmalara baktığımızda yedi tanesinde bu değişkenin ahlaki yargı yeteneği ile ilişkisi incelenmiş, altı tanesinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Kaya, 1993; Sakin, 2007; Çiftçi, 2008; Seydooğulları, 2008; Şafak, 2008; İz, 2011). Yalnızca Gümüş tarafından yapılan çalışmada ailesinin ekonomik geliri düşük olan öğrencilerin daha yüksek ahlaki gelişim düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. Araştırmacı bu durumu maddi anlamda zorluk çeken kişilerin hayatın zorlukları ve güçlükleri ile erken yaşta karşılaşmaları ve bu tür ailelerde geleneksel değerlerin daha önemli görülmesi daha üst düzeyde ahlaki yargılamada bulunmaları ile açıklamıştır (Gümüş, 2015).

3.7. Yaşanılan Çevre ve Ahlaki Yargı

İncelenen araştırmaların dördünde yaşanılan çevrenin ahlaki yargı üzerinde etkisi düşünülerek değişken olarak alınmış, ancak bu çalışmalarda da yaşanılan çevre ve ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Kaya, 1993; Gültekin, 2008; Çiftçi, 2008; İz, 2011).

3.8. Lise veya Ortaokul Öğreniminin Görüldüğü Okul Türü ve Ahlaki Yargı

Lise veya Ortaokul öğreniminin görüldüğü okul türü araştırmalardan yalnızca beşinde değişken olarak incelenmiştir. Bunlardan dördünde lise öğreniminin görüldüğü okul türü ile ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Kaya, 1993; Çırak, 2006; İz, 2011; Gümüş, 2015). Ancak bir tanesinde fen lisesi, anadolu lisesi ve genel lisede eğitim gören öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanları ortalamaları birbirine yakın olmakla beraber, meslek lisesinde eğitim görenlerin ahlaki yargı yeteneği puanları diğer üç lise türünde eğitim gören öğrencilerin ahlaki yargı yeteneği puanlarından düşük olduğu belirlenmiş ve bu fark anlamlı bulunmuştur (Seydooğulları, 2008).

3.9. Diğer Değişkenler ve Ahlaki Yargı

Yukarıda belirtilen değişkenler dışında kişinin ahlaki yargı yeteneğine etkisi düşünülerek incelenmiş farklı bağımsız değişkenler de vardır. Ancak bunlardan birçoğuna incelediğimiz araştırmaların yalnızca bir veya ikisinde değinildiği için diğer değişkenler başlığı altında topluca verilecektir.

Bunlardan ilki öğrenim görülen fakülte ve ahlaki yargı yeteneği ilişkisidir. Bu bağlamda baktığımızda Kaya ve Çırak tarafından yapılan araştırmalarda ahlaki yargı yeteneği ile öğrenim görülen fakülte arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Kaya, 1993; Çırak, 2006).

Bir diğer bağımsız değişken anne-baba tutumudur. Bu değişkene yer veren araştırmalardan her ikisinde de anne- baba tutumu ve ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Kaya, 1993; Seydoğulları; 2008).

İncelediğimiz araştırmaların verilerine göre anne-babanın birlikte ve ayrı olması (Gümüş, 2015), anne- baba mesleği (Kaya, 1993; İz, 2011; Gölcük, 2010), akademik başarı düzeyi (Kaya, 1993; İz, 2011), öğrencilerin spor yapıp yapmama durumu (Güler, 2006), medeni durum (Şafak, 2008), ailedeki kişi sayısı (Kaya, 1993; Gümüş, 2015) gibi değişkenlerin de ahlaki yargı yeteneği ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ahlak ve ahlaki yargı bir lisansüstü çalışma konusu olarak yıllarca çalışılmış ve hala da çalışmaya devam edilmektedir. Din, felsefe, eğitim, psikoloji, sosyoloji gibi birçok alanla ilişkilendirilmiş ve çalışılmıştır. İncelediğimiz tezlerde de sağlık bilimleri, sosyal bilimler ve eğitim bilimlerinin çalıştığı görülmüştür. Biz se bu araştırmamızda ahlak kavramını ahlaki yargı kavramına indirgeyip, uluslararası araştırmalarda da kullanılan “DIT” ve “MUT” testleri ile yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile sınırlandırdık.

Bu tezlerden elde ettiğimiz bulgulara göre ahlaki yargı kavramı bir takım bağımsız değişkenler çerçevesinde oluşmakta ve bu bağımsız değişkenler ahlaki yargı yeteneğini sürekli olarak etkilemektedir. Cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, anne- baba eğitim durumu ve mesleği, sosyo-ekonomik düzey, yaşanan çevre, öğrenim görülen okul türü gibi birçok değişken ahlaki yargı ile bir şekilde ilişkili olmaktadır. Ancak bu ilişki her zaman net anlamlı düzeye çıkmayabilir. Araştırmalarda genel olarak yukarıda zikredilen bu değişkenlerin ahlaki yargı konusunda fark oluşturacak değişkenler olacağı hipotezi öne sürülmüşse de, sonuçlar genelde bu şekilde olmamıştır. Ancak araştırmaların kapsamının dar olması, yaş aralığının sınırlı olması veya belli bir kesime uygulanması gibi sebepler bu farklılığın olmamasını sağlamış olabilir. Bu anlamda ahlaki yargı yeteneğinin incelenmesinde sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının kullanılması, dini inanç ve tutumlar gibi farklı bağımsız değişkenler eklenerek daha geniş ve farklılık arzeden kitlelere uygulanması, ahlaki yargı kavramının bugünkü durumunu anlamakta daha etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (2007). “İslam Bağlamında Ahlak” (Ed. Recep Kaymakcan-Mevlüt Uyanık), Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak, ss. 69-93, DEM Yayınları, İstanbul.
- Clouse, B. (2000). “Ergen Ahlâk Gelişimi ve Cinselliği” (Çev. Turgay Gündüz), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(9): 715-754.
- Çağlayan, A. (2013). Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi, Dem Yayınları, İstanbul.
- Çağrıncı, M. (2003). “Ahlak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), (2):1-9, İstanbul.
- Çırak, G. (2006). “Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Çiftçi, M. (2008). “Disiplin Cezası Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri, Bilişsel Çarpıtmaları ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gölcük, S. (2010). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Düzeyi ile Ahlaki Gelişim Arasındaki İlişkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Görgün, T. (2010). “İslam ve Ahlak” (Ed. Tahsin Görgün), Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı İslam Ahlak Esasları, ss. 2-21, Eskişehir.
- Güler, E. D. (2006). “Ortaöğretim Kurumlarında Beden Eğitimi Dersinin Çocuğun Ahlak Gelişimine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Gültekin, F. (2008). “Psikoloji, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Sosyal Hizmet Öğrencilerinde Üniversite Eğitiminin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gümüş, E. (2015). “Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Güngör, E. Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

İz, F. B. (2011). “Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kangal, S. B. (2010). “Normal ve Üstün Yetenekli Çocukların Ahlaki Yargılarının Karşılaştırılması ve Yaratıcı Drama Programının Ahlaki Yargılarına Etkisi”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kasapoğlu, A. (2006). “Gelişim Psikolojisi Açısından Kur'an'da “Bülûğ” Olgusu”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (2): 269-291.

Kaya, M. (1993). “Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları”, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

----- (1997). “Kişilik Özelliklerinin Ahlâkî Yargı Üzerindeki Etkisi”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 4: 185-200.

Kılıç, A. İ. (2009). “Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler”, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Köylü, M. (2003). “Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 12: 69-87.

----- (2010). Dünya Dinlerinde Ahlak, DEM Yayınları, İstanbul.

Sakin, A. (2007). “Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleki Etik Davranışlar Hakkındaki Görüşleri ile Ahlaki Yargı Düzeyleri ve Öğretmenlik Tutumlarının İncelenmesi”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Seydoğulları, S. Ü. (2008). “Demokratik ve Otoriter Ana Baba Tutumlarının Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Soykan, Ö. N. (2007). “Genel Geçer Bir Ahlak Olanaklı mıdır?”, Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu, 2004, (Ed. R. Kaymakcan vd.), DEM, 45-53, İstanbul.

Şafak, Z. (2008) “İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenler ve Yöneticilerin Bilişsel Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Çok Boyutlu Olarak İncelenmesi (İstanbul Anadolu Yakası Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turan, İ. (2010). “Bazı Batı ve Türk Çocuk Klasiklerinde Dini ve Ahlaki Değerler”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10(1): 171-194.

Uysal, E. (2014). “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi: İnsani Erdemler-İslami Erdemler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(1): 51-69.

Yıldız, S. A. (2012). “Ahlak Gelişimi” (Ed. Hatice Ergin-Armağan Yıldız), Gelişim Psikolojisi, ss. 209-231, Nobel Yayıncılık, Ankara.